

Den kristne kirke

I 300-tallet havde antallet af kristne i Rom som tidligere nævnt været så stort, at magthaverne havde fundet det nødvendigt eller fordelagtigt »at ride med på bølgen«.

Hvordan var det gået til, at denne religion – med udspring i Palæstina og udgangspunkt i jødedommen – havde fået en sådan tilslutning?

Bevægelsens stifter, Jesus, blev i levende live af sine tilhængere opfattet som Messias – d.v.s. som den, der ifølge jødisk opfattelse skulle komme og blive konge over jøderne og udfri dem fra fremmed overherredømme. Der havde været mange Messias-kandidater i tidens løb, og heller ikke denne gang var der enighed blandt jøderne. Flertallet afviste, at Jesus kunne være Messias, fordi han ikke aktivt bekæmpede romerne, og de støttede ifølge Ny Testaments version korsfæstelsen af ham, mens hans tilhængere tværtimod opfattede korsfæstelsen og beretningen om hans genopstandelse fra de døde som det endelige bevis for, at han var Guds søn, der var kommet til jorden for at frelse menneskene.

Kristendommens budskab om, at Gud er mægtig og kærlig, at alle er lige over for Gud, og at der venter et liv efter døden i Paradiset for de troende, appellerede i starten især stærkt til de upriviligerede – de lavere sociale lag, kvinderne og slaverne. Især for personer, som ikke indgik i den stærke, traditionelle romerske familie-, slægts- og patron-klient-sammenhæng, blev der tilbudt et stærkt livsprojekt i en ny sammenhæng: At arbejde for sin sjæls frelse sammen med »sine brødre og søstre i troen« og med Jesus/Gud som patron.

I takt med den voksende uro og usikkerhed voksede tilslutningen til kristendommen. De kristnes stærke tro og deres villighed til endog at dø for denne tro syntes et overbevisende argument for kristendommens overlegenhed over for andre religioner, og det

har givetvis været en vigtig grund til, at de romerske kejsere valgte kristendommen blandt de mulige kandidater, da de i 300-tallet forsøgte at styrke riget og give det et nyt religiøst fundament ved at gøre kristendommen til officiel religion. Dermed var kristendommen pludselig med ét slag blevet Europas hovedreligion.

For de næste 500-1000 års religiøse og politiske udvikling blev 3 tendenser vigtige:

1) Der opbyggedes hurtigt et hierarkisk magtapparat under ledelse af pave, ærkebiskopper, biskopper og præster, og den rette tro herunder indholdet og ikke mindst fortolkningen af Bibelen blev fastlagt øverst oppe i dette hierarki. Afvigende meninger blev bekæmpet og undertrykt med hård hånd. De kristne menigheder blev altså svejset sammen til én kirke, og man kunne tale om kirkens holdning, lige som man kunne tale om, hvad Bibelen sagde, hvad kristendommen var o.s.v.

2) I opbygningen af magtapparatet tilstræbte kirken at fremstå som arvtager for Romerriket. Paven forsøgte at fremstå ikke alene som Jesu stedfortræder på jord og personen, som havde fået overdraget nøglerne til himmeriget, men også som den romerske kejsers naturlige afløser.

I bestræbelserne på at gøre kirken til så stærk en verdslig magtfaktor som muligt, kunne kirkens ledelse ikke blot trække på sin tilhængerskare af troende, men også på sit administrationsapparat, hvor latin var fælles sproget. Kirken blev også storjordejer takket være gaver og afgifter fra de troende, og pave og biskper kom derfor til at indgå i det feudale magtsystem på lige fod med andre storjordejere. Paven var øverste verdslige hersker i Mellemitalien. Bisperne optrådte som lensherrer/vasaller i det magtpolitiske spil over hele Europa, og kirkens øverste mænd disponerede over en militær styrke, boede i borge

og havde en livsstil, der svarede til grever/hertuger m.m.

3) De øvrige verdslige magthavere var (lige som de sidste romerske kejsere) almindeligvis særdeles interesserede i den kristne religion og ikke kun af religiøse grunde. Det var en fordel at kunne legitimere sin magt ved at henvise til Guds og kirkens støtte og Bibels ord om myndigheder og undersåtter:

»Enhver skal underordne sig de øvrigheder, han har over sig; thi der er ingen øvrighed, uden at den er fra Gud, og de, som findes, er indsat af Gud, så den, som sætter sig op imod øvrigheden, står Guds ordning imod; og de, som står den imod, vil pådrage sig selv dom.

De styrende er jo ikke for at skræmme dem, som gør det gode, men dem som gør det onde. Vil du være fri for at frygte øvrigheden, da gør det gode; så skal du få ros af den.

Thi den er Guds tjener dig til gavn. Men gør du det onde, så frygt; thi øvrigheden bærer ikke sværdet for ingenting; den er jo Guds tjener, som til straf lader vreden ramme den, der handler ondt.« (7)

Den eksisterende samfunds- og verdensorden bekræftedes af kirkens teoretikere, og ikke mindst Thomas Aquinas' version fra 1200-tallet fik betydning. På grundlag af ikke kun Bibelen, men også Aristoteles, Platon og fornuften kunne Thomas Aquinas (1225-74) konstatere, at alting havde sin plads i en hierarkisk opbygget verden, og at det altså var en del af Guds orden, at menneskene var inddelt i 3 stænder. Øverst var de gejstlige (der skulle tjene Gud og bede for menneskene), derunder var der værgestanden (adelen), der skulle styre og beskytte de andre, og endelig var der den store arbejdende stand,

bønderne, som skulle sørge for produktionen. Også Jomfru Maria, englene, og helgenerne indgik i hierarkiet, lige som dyr, planter og mineraler gjorde det. Stænderinddelingen, som minder meget om både det indiske kastesystem og Platons idealstat, fik stor betydning i den videre europæiske historie.

Ifølge Thomas Aquinas var det Guds vilje, at de lavere lag i pyramiden underordnede sig de højere, men også de overordnede havde forpligtelser i form af faderlig omsorg for og retfærdighed over for de undergivne.

Udover at have synspunkter, som støttede den eksisterende orden, besad kirken som nævnt også et administrationsapparat, der havde forgreninger helt ud til de lokale præster, ligesom det besad en ekspertise, som var uundværlig for enhver verdslig hersker og indgik i enhver form for uddannelse i en periode, hvor læse- og skrivefærdighederne iøvrigt var mindre udbredte end i antikken. Dermed var kirken og kristendommen blevet en altdominerende magtfaktor i Europa i tusindåret efter Romerrigets sammenbrud.

DET KRISTNE TANKEUNIVERS

Af det foregående kunne det se ud, som om kristendommen først og fremmest fungerede som et magt- og indoktrineringsmiddel

- for kirken i forhold til det øvrige samfund,
- for verdslige herrer i forhold til undersåtterne,
- for de højere sociallag i forhold til de lavere.

Det ville imidlertid være misvisende alene at beskrive kristendommen på denne måde.

For datidens europæere – gejstlige såvel som verdslige, herskere såvel som undersåtter – var Gud en kendsgerning, og Bibelens ord og kirkens lære sandheden. Det var indiskutabelt, at verden var skabt af Gud, og at menneskenes jordiske skæbne og det jordiske livs udformning var en følge af syndefaldet

og uddrivelsen fra Paradiset. På jorden udkæmpedes kampen mellem Gudsstaten og Døvlensstaten – mellem det gode og det onde, og det enkelte menneske var deltager i denne kamp og kunne vælge side ved at tro, gå i kirke, modtage de kirkelige sakramenter, give almisser til de fattige, betale afgifter til kirken og evt. tage på pilgrimsrejse til de hellige steder eller deltage i korstog mod de vantro (s.76). Livet var i det hele taget en lang pilgrimsrejse, hvor man bl.a. skulle overholde de 10 bud og prøve at styre uden om de 7 dødsynder: hovmod, misundelse, vrede, dovenskab, gerrighed, frådseri og utugt. Forude ventede ikke kun døden, men også skærsilden (den store sjælerenselsesproces) og dommedag, hvor det skulle afgøres, om man kom i himmelen eller i helvede.

KONFLIKTER

Som Jesu stedfortræder på jord opfattedes paven som den øverste åndelige autoritet. Det betød ifølge kirken, at verdslige magthavere skulle acceptere pavens autoritet, lige som de iøvrigt selvfølgelig skulle indordne sig under den af Gud skabte verdensorden. Da paven imidlertid som nævnt selv optrådte som en verdslig fyrste i Italien, og biskopperne også var verdslige vasaller, samtidig med at de var kirkens embedsmænd, så var der masser af konfliktmuligheder.

Ikke mindst stod striden om besættelsen af de gejstlige embeder (den såkaldte investiturstrid, der kulminerede i 1000-1100-tallet). Skulle paven eller kejseren/kongen/lensherren bestemme, hvem der skulle besætte et ledigt bispeembede? Kampen var ofte hård. På sin magts højeste var paven i stand til – med bandlysning som våben – at tvinge den tyskromerske kejser til »at krybe til korset« og »gå til Canossa« (det sted i Italien, hvor kejseren måtte ydmyge sig for paven for at få bandlysningen ophævet).

Til andre tider var magtforholdene mere ugunstige for kirken/pavemagten og selv

Notre-Dame-katedralen i Amiens – Frankrigs største og mest stilrene gotiske domkirke, opført i årene 1220-80. Den kolossale kirkebygning (kirkeskibet er 42,3 m. høj) gav uundgåeligt beskueren en stærk oplevelse af menneskets lidenhed og Guds/kirkens almagt, lige som blikket uundgåeligt førtes opad mod det himmelske, både når man var inde i kirken, og når man stod udenfor og så kirken i et bybillede, som iøvrigt ikke var præget af højhuse.

bandlysningen (d.v.s udelukkelsen fra de kirkelige sakramenter og dermed i yderste konsekvens den evige forfælselse) ikke tilstrækkelig til at hævde den kirkelige autoritet. I 1309 var den franske konge således stærk nok til at tvinge paven til at slå sig ned i den sydfranske by Avignon (hvor det mastodontagtige pavepalads stadig i dag hæver sig op over byen som et monument over den pavelige landflygtighed), og i en senere periode (1378-1417) var der to konkurrerende paver, den ene i Avignon og den anden i Rom.

Kampen mellem pave og kejser/konge –

mellem det gejstlige og det verdslige sværd, som det blev kaldt i datiden – var kun én af de fronter, de skiftende paver måtte kæmpe på. En anden var forholdet til den østromerske/byzantinske/ortodokse kirke. Også her kulminerede modsætningerne i 1000-tallet, hvor paven og patriarken af Konstantinopel bandlyste hinanden, og hvor det kom til det endelige brud mellem de to kirker – det såkaldte store skisma.

Pavekirken var også ofte truet af splittelse indefra – en splittelse, der bl.a. udsprang af de paradokser, kirken var bygget op på. Iføl-

Byzantinsk Jesusbillede fra det 14. årh.s Grækenland. I den østlige kirke fremstilledes Jesus som den almægtige, strenge hersker.

ge Jesu forkyndelse var jordisk magt og materiel rigdom ikke vejen til frelse, snarere tværtimod. Derfor var der lige fra starten mange, der efter Jesu eksempel ønskede at leve fattigt, asketisk og måske endda som eneboere.

Det lykkedes kirken at opfange en del af denne bevægelse ved at oprette klostre og lade klosterbevægelserne være en del af kirken, selv om disse ofte var opstået i frustration over eller protest mod kirkens verdsliggørelse.

Almindeligvis slog kirken imidlertid hårdt ned på afvigere/kættere, d.v.s. folk, der ikke delte enhedskirken synspunkter. Her har vi et andet paradoks i kristendommens historie, nemlig at en religion, der byggede på Guds ubegrænsede kærlighed til menneskene og havde næstekærlighed som et hovedkrav til menneskene, alligevel fór frem med stor ukærlighed over for anderledes tænkende. Med inkquisitionen (en kirkelig domstol, der skulle behandle mistanker om kætteri og var berygtet for sine forhørsmetoder) som middel forsøgte kirken således i 11-1200-tallet at finkæmme Sydfrankrig/Pyrenærområdet for kættere. Lykkedes det ved den gejstlige undersøgelsesdomstol at afsløre en kætter, var døden på bålet den almindelige straf.

Inkquisitionen var et indre kampmiddel, der skulle forhindre splittelse. Tilsvarende var korstogene mellem ca. 1100 og 1300 et forsøg på at binde det kristne Europa sammen ved at fremmane en ydre fjende – muslimerne og opstille et fælles mål: befrielsen af de hellige steder i Palæstina og ikke mindst den hellige grav i Jerusalem.

I det lange løb skulle det dog vise sig umuligt at holde den kristne enhedskirke sammen under pavelig ledelse (s.94).